PARLEMENT & WETENSCHAP

Markttoegang Afrikaanse landen

14 oktober 2026 | prof. dr. Steven Brakman (Rijksuniversiteit Groningen), prof. dr. Charles van Marrewijk (Universiteit Utrecht)

Samenvatting

Afrika staat aan het begin van een fundamentele economische transformatie. Terwijl Europa vergrijst en zijn relatieve aandeel in de wereldeconomie ziet afnemen, beschikt Afrika over een groeiend demografisch potentieel. Volgens projecties zal ongeveer twee derde van de mondiale bevolkingsgroei tussen 2025 en 2053 in Afrika plaatsvinden. Indien dit demografische dividend succesvol wordt benut, kan het continent gedurende deze eeuw uitgroeien tot een van de belangrijkste economische en handelsblokken ter wereld.

De verwachte economische verschuiving is aanzienlijk. Het aandeel van de tien grootste Afrikaanse economieën in het wereldinkomen stijgt naar verwachting van circa 3,5 procent in 2025 tot bijna 19 procent in 2100, terwijl het aandeel van de grootste Europese economieën daalt. Vooral Nigeria, Ethiopië en Egypte zullen naar verwachting een centrale economische rol gaan spelen. Ook het aandeel van Afrika in de wereldhandel zal sterk toenemen.

Deze ontwikkeling is echter niet vanzelfsprekend. Het demografisch dividend kan alleen worden omgezet in duurzame welvaart wanneer tegelijkertijd belangrijke randvoorwaarden worden verbeterd. De snelle urbanisatie van Afrika biedt kansen voor productiviteit en economische groei, maar wordt momenteel gehinderd door tekortschietende infrastructuur, informele huisvesting en beperkte toegang tot basisvoorzieningen. Daarnaast vormen zwakke instituties, gebrekkige rechtszekerheid, corruptie en beperkte uitvoeringscapaciteit belangrijke remmende factoren voor investeringen, economische ontwikkeling en internationale handel.

In dit kader kunnen handelsverdragen een belangrijke rol spelen. De economische relatie tussen de EU en Afrika is reeds omvangrijk en wordt verder versterkt door de ontwikkeling van de African Continental Free Trade Area (AfCFTA). Op termijn biedt dit perspectief voor een continent-tot-continent handelsverdrag tussen de EU en Afrika. Moderne handelsverdragen gaan daarbij verder dan het verlagen van invoertarieven of douaneregels alleen. Zij bevatten afspraken over productstandaarden, arbeidsomstandigheden, investeringsbescherming, milieubeleid en institutionele kwaliteit. Hierdoor kunnen zij bijdragen aan zowel economische integratie als institutionele versterking.

De grootste uitdaging voor een toekomstig EU-AfCFTA-verdrag ligt daarom niet zozeer bij markttoegang, maar bij het overbruggen van institutionele verschillen. Voor succesvolle samenwerking zijn versterking van bestuur, douanesystemen, rechtsstaat en uitvoeringscapaciteit noodzakelijk. Daarnaast zijn investeringen in infrastructuur, gefaseerde invoering van regelgeving, overgangsperioden voor Europese standaarden en verdere ontwikkeling van de interne Afrikaanse markt essentieel.

Hoofdconclusie: Afrika beschikt over een uniek demografisch en economisch groeipotentieel dat de mondiale economische verhoudingen deze eeuw ingrijpend kan veranderen. Handelsintegratie tussen de EU en Afrika kan deze ontwikkeling ondersteunen, maar alleen wanneer institutionele versterking, infrastructuurontwikkeling en verdere Afrikaanse economische integratie centraal staan. De sleutel tot succes ligt uiteindelijk niet in lagere tarieven, maar in sterkere instituties.

Centrale vraagstelling

EU-Handelsverdragen: Hoe krijgen Afrikaanse landen toegang tot Europese markten? De voorbereidingsgroep constateert dat er voor Afrikaanse landen belemmeringen zijn in de toegang tot de interne markt. Hierbij komt de vraag op welke belemmeringen er zijn en op welke wijze een zinvol vervolg mogelijk is waarbij zo mogelijk belemmeringen weg te nemen zijn. Welke kansen zijn er voor Afrikaanse landen om toegang te krijgen tot markten? En op welke manier kan Nederland en de EU hierin een rol op zich nemen.

Deze vragen zijn niet nieuw, de samenwerking met landen in Afrika stond al eerder in de belangstelling van de commissie. Het Kabinet publiceerde in mei 2023 De Nederlandse Afrikastrategie 2023-2032. De vraagstelling vraagt een verdere verdieping.

1. Inleiding

Toegang tot markten is voor Afrika, net als voor ieder land of regio, een belangrijke manier om de welvaart te vergroten. Door specialisatie en handel krijgen landen wederzijds toegang tot elkaars producten en diensten die zij zelf niet kunnen produceren, die goedkoper zijn of van betere kwaliteit dan lokale producten. Dit is de basisfilosofie van de Wereldhandelsorganisatie (WHO) en de reden dat landen handelsverdragen met elkaar afsluiten; door belemmeringen weg te nemen kan het mondiale specialisatieproces zich ontwikkelen. De vraagstelling richt zich op de continenten Afrika en Europa. Niet vergeten moet worden dat deze continenten intern heterogeen zijn en er ook interne belemmeringen zijn die interne en externe integratie bemoeilijken; het een kan niet zonder het ander worden bekeken. In deze notitie lichten wij een aantal van deze belemmeringen toe.

2. Langetermijntrends

Wij beginnen met demografie. De reden om demografie te benadrukken is dat er een sterke onderlinge relatie is tussen demografische ontwikkelingen, inkomen en handel.

2.1. Demografisch dividend

Afrika ondergaat een demografische ontwikkeling die afwijkt van de rest van de wereld. Belangrijke economieën, zoals de EU en China en in mindere mate de VS vergrijzen, terwijl Afrika een jonge bevolking heeft. De VN verwacht dat van 2025 tot 2053 ongeveer

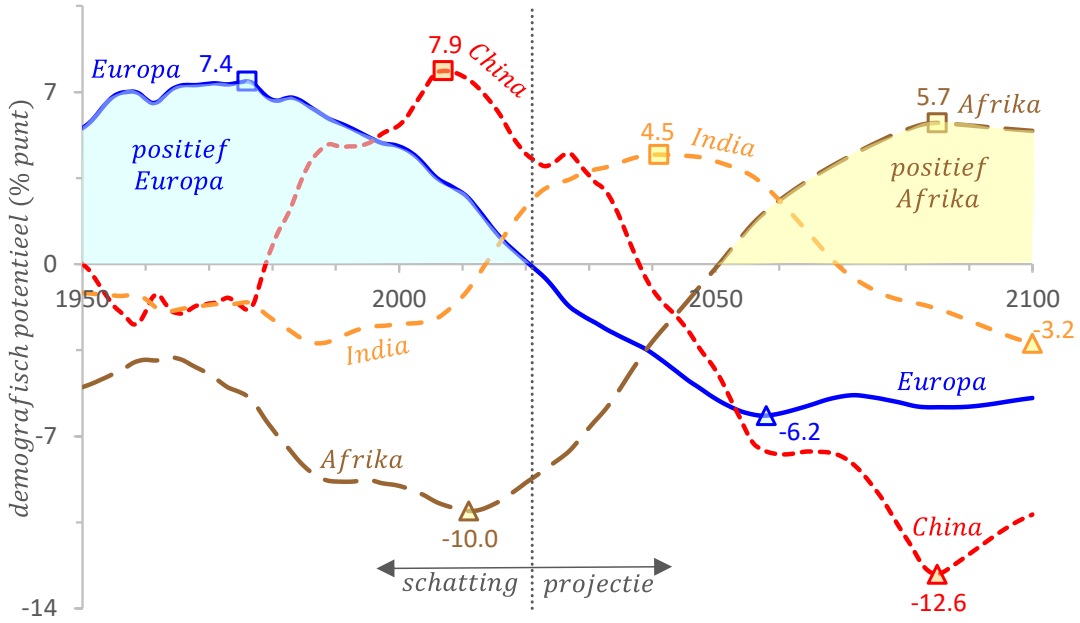
twee derde van de mondiale bevolkingsgroei in Afrika plaats zal vinden; vanaf 2054 is er alleen nog bevolkingsgroei in Afrika en daalt de bevolking in de rest van de wereld. De onderlinge verschillen tussen landen zijn groot. Zo is het vruchtbaarheidscijfer in Niger dichtbij 7 en in Mauritius ongeveer 1,5. Ook zijn er belangrijke verschillen binnen landen. Over het algemeen zijn vruchtbaarheidscijfers in stedelijke gebieden lager dan in de rurale gebieden.

Het belang van deze demografische ontwikkelingen kan moeilijk overschat worden. Landen met een jonge bevolking kunnen profiteren van het zogenaamde demografisch dividend. Dit wordt door de VN gedefinieerd als (unfpa.org):

> *"The economic growth potential that can result from shifts in a population's age structure, mainly when the share of the working-age population (15 to 64) is larger than the non-working-age share of the population (14 and younger, and 65 and older)."*

In ander werk (Brakman, Kohl en van Marrewijk, 2025a en 2025b) analyseren we de potentiële gevolgen van demografische ontwikkelingen voor inkomen en handel. We definiëren het *demografisch potentieel* van een land als het aandeel van de bevolking (in procentpunt) in de werkzame leeftijd (15-64 jaar) *minus* het aandeel van de wereld als geheel (als referentiepunt).[1]

Figuur 1 Demografisch potentieel; Europa, China, India en Afrika, 1950-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025a).

Figuur 1 geeft een overzicht van het demografisch potentieel voor Europa, China, India en Afrika van 1950 tot 2100. We zien opeenvolgende pieken voor Europa, China, India en Afrika. Voor Europa is het potentieel positief van 1950 tot 2020 (piek van 7,4 procent in 1976), voor China van 1979 tot 2038 (piek van 7,9 procent in 2007), voor India van 2014 tot 2070 (piek van 4,5 procent in 2041) en voor Afrika vanaf 2051 (met een piek van 5,7 procent

[1] Andere leeftijdsgrenzen voor 'werkzame bevolking' zijn mogelijk, maar geven soortgelijke conclusies.

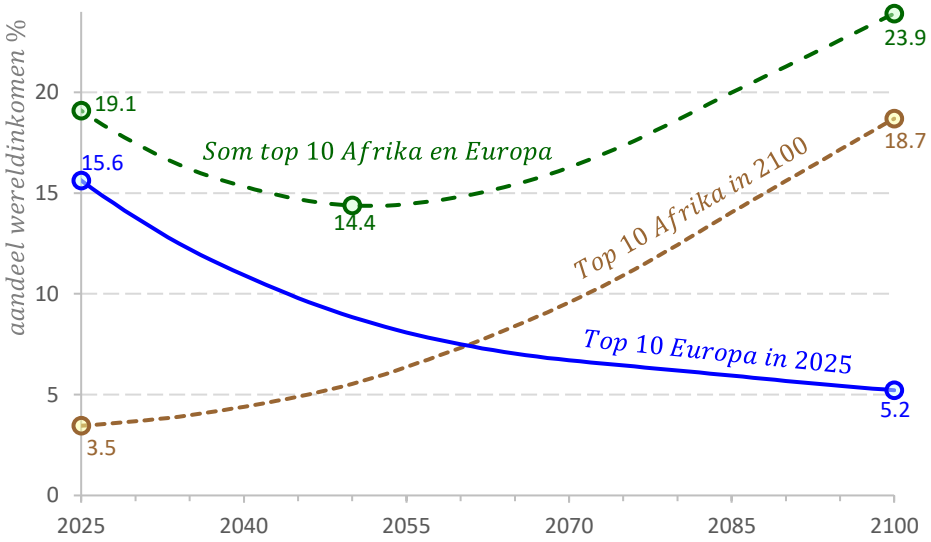
in 2085). Een hoog of positief potentieel betekent goede mogelijkheden voor snelle economische ontwikkeling; hoe groter het productieve deel van de bevolking, hoe hoger het inkomen. Een laag of negatief potentieel (zoals voor Afrika tot 2050, met een negatieve piek van -10 procent in 2011) betekent een rem op de economische groei.

Conclusie: Afrika heeft een groot demografisch potentieel.

2.2. Demografie en inkomen

We bespreken kort de gevolgen van deze ontwikkelingen voor inkomen (deze sectie) en handel (volgende sectie) voor de belangrijkste landen in Europa en Afrika, gebaseerd op ons bovengenoemde ander werk. We identificeren de 'belangrijkste' landen door te kijken naar de tien grootste Europese economieën in 2025 (in totaal inkomen, gecorrigeerd voor koopkracht, en exclusief Turkije) en de (naar verwachting) tien grootste Afrikaanse economieën in 2100. Voor Europa betekent dit (in volgorde): Duitsland, Rusland, Verenigd Koninkrijk (VK), Frankrijk, Italië, Spanje, Polen, Nederland, Roemenië en Ierland. Voor Afrika betekent dit (in volgorde): Nigeria, Ethiopië, Egypte, Ivoorkust, Kenia, Tanzania, Ghana, DR Congo, Zuid Afrika en Uganda.

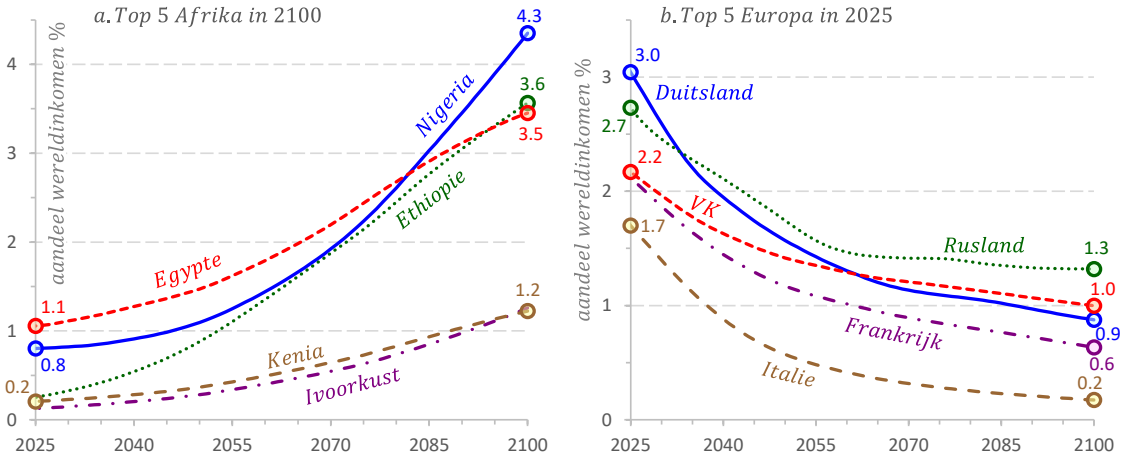
Figuur 2 Top 10 landen Europa en Afrika; inkomen (% wereldinkomen), 2025-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025a).

Figuur 2 geeft de ontwikkeling van het inkomen weer van de Europese top tien, de Afrikaanse top tien en van het totaal van 2025 tot 2100 als percentage van het (groeiende) wereldinkomen. Naar verwachting daalt het Europese aandeel vrij dramatisch van 15,6 procent in 2025 naar 5,2 procent in 2100. Tegelijkertijd stijgt het Afrikaanse aandeel spectaculair van 3,5 procent naar 18,7 procent. De som van de 20 economieën daalt van 19,1 procent in 2025 tot 14,4 procent in 2051 om daarna te stijgen tot 23,9 procent. De daling in Europa wordt dus meer dan gecompenseerd door de stijging in Afrika. Naar verwachting zal deze verschuiving van de mondiale economische macht in de richting van Afrika de invloed van Afrika in organisaties als het IMF, de Wereldbank of de VN doen toenemen.

Figuur 3 Top 5 individuele landen Europa en Afrika; inkomen (% wereldinkomen), 2025-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025a); schalen in a en b verschillen.

Figuur 3 laat de economische ontwikkeling van de top vijf individuele landen zien in Afrika (paneel a) en Europa (paneel b). Figuur 7 7 in de Appendix doet hetzelfde voor de nummers zes tot en met tien. De relatieve groei van Afrikaanse landen, vooral in de tweede helft van deze eeuw, is indrukwekkend. Aan het eind van de eeuw zijn Nigeria, Ethiopië en Egypte duidelijk de grootste economieën van Afrika geworden; ieder ongeveer meer dan drie keer groter dan nummers vier en vijf (Kenia en Ivoorkust). Naar verwachting is het aandeel van de Afrikaanse top drie in 2100 ongeveer 45 procent van de totale Afrikaanse economie en zijn de drie individuele landen aan het eind van de eeuw allemaal relatief belangrijker dan de Duitse economie in 2025. Vanuit dat perspectief ligt het voor de hand bij de Europese planning met name de samenwerking met Nigeria, Ethiopië en Egypte te bevorderen, en het belang van samenwerking met bijvoorbeeld Zuid-Afrika niet te overschatten, aangezien de rol van Zuid-Afrika binnen Afrika snel afneemt (van de derde plaats in 2025 naar de negende plaats in 2100, zie de Appendix).

De economische macht van alle Europese landen zal geleidelijk afnemen van 2025 tot 2100. Dit gaat relatief snel voor Duitsland (van eerste plaats in Europa naar derde plaats), Italië (plaats vijf naar plaats negen) en Spanje (van zesde plaats naar tiende plaats, zie Appendix). Het gaat relatief minder snel voor Rusland en Ierland (zie Appendix), maar ook hun aandeel in de wereldeconomie daalt.

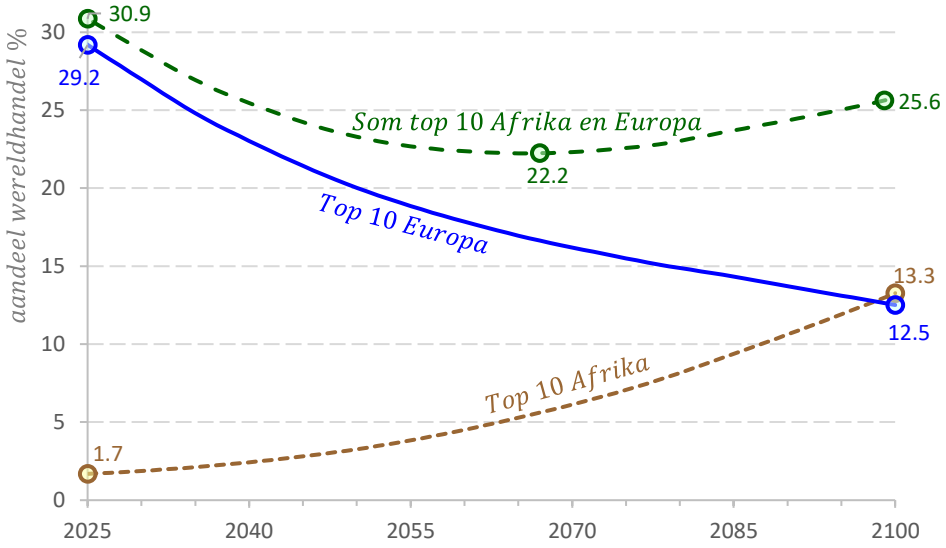
Conclusie: Afrika kan het demografisch potentieel omzetten in inkomens groei. De onderlinge demografische verschillen binnen Afrika zijn aanzienlijk.

2.3. Demografie en handel

Hierboven hebben wij laten zien dat demografie en inkomen hand-in-hand gaan. Een soortgelijk verband bestaat ook tussen inkomen en handel. Immers, hoe hoger het inkomen en de productie van een land, des te groter de vraag naar invoergoederen en hoe meer er beschikbaar is voor export naar het buitenland. Het zogenaamde zwaartekrachtmodel van internationale handel beschrijft deze relaties. Handel tussen twee landen wordt verklaard uit de omvang van de handelspartners in termen van inkomen, en de handelsbarrières tussen beide landen. Landen met een hoog inkomen handelen intensief met elkaar, maar economische afstand kan roet in het eten gooien.

Handelsbarrières hebben vele dimensies. Ze kunnen betrekking hebben op transportkosten en invoerheffingen, maar ook gaan over verschillen in taal en instituties. De link tussen demografie en handel is nu snel gelegd; inkomen heeft een relatie met het demografisch dividend en handel een relatie met inkomen.

Figuur 4 Top 10 landen Europa en Afrika; handel (% wereldhandel), 2025-2100

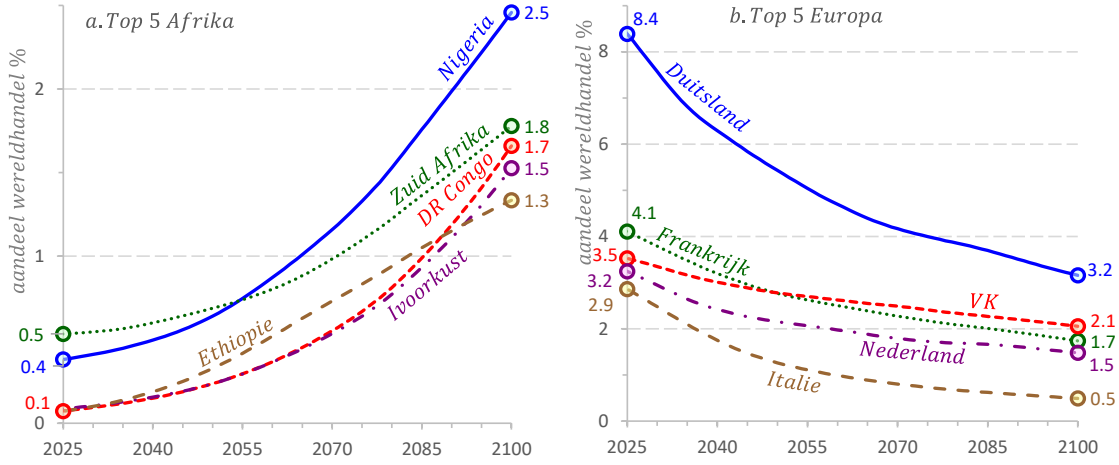
Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025b).

Figuur 4 laat de te verwachten ontwikkeling in handelsstromen zien voor de totale handel voor de eerder geïdentificeerde toptienlanden in Afrika en Europa. We zien dat het handelsaandeel van Europa op dit moment aanzienlijk groter is dan het inkomensaandeel (19,2 versus 15,6 procent). Uiteraard daalt het Europese handelsaandeel behoorlijk (door dalende relatieve inkomens), maar in relatieve zin toch minder dan het inkomensaandeel (12,5 versus 5,2 procent in 2100). Voor Afrika is het handelsaandeel op dit moment kleiner dan het inkomensaandeel (1,7 versus 3,5 procent). Uiteraard stijgt het Afrikaanse handelsaandeel behoorlijk (door stijgende relatieve inkomens), waarbij het relatieve verschil (ratio van handelsaandeel en inkomensaandeel) wat kleiner wordt in de loop van tijd. Als we kijken naar de som van de handelsstromen, dan zien we dat het stijgende aandeel van Afrika het dalende aandeel van Europa niet volledig kan compenseren (een daling van 30,9 naar 25,6 procent).

Figuur 5 laat de handelsontwikkeling van de top 5 individuele landen zien in Afrika (paneel a) en Europa (paneel b).

Figuur 8 in de Appendix doet hetzelfde voor de top 6-10 landen. Het betreft dezelfde twintig landen als voorheen, alleen is de rangorde nu bepaald aan de hand van het aandeel in de wereldhandel (voor 2025 in Europa en 2100 in Afrika). Dit betekent voor Afrika dat Ethiopië en Egypte in de top vijf worden vervangen door Zuid Afrika en DR Congo. Voor Europa betekent het dat Rusland in de top vijf wordt vervangen door Nederland.

Figuur 5 Top 5 individuele landen Europa en Afrika; handel (% wereldhandel), 2025-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025b); schalen in a en b verschillen.

Merk op dat de verticale schalen van paneel a en b in Figuur 5 sterk verschillen; de Afrikaanse schaal loopt maar tot 2,5 procent en de Europese schaal tot 9 procent. Voor Europa geldt dat Duitsland de huidige dominante handelspositie gedurende de eeuw kwijt zal raken (van 8,4 naar 3,2 procent) en dat ook de aandelen van de andere landen dalen, zij het minder snel. Toch blijft het Duitse handelsaandeel gedurende de gehele eeuw groter dan het aandeel van elk Afrikaans land, aangezien het aandeel van Nigeria slechts stijgt tot 2,5 procent in 2100 (tegenover 3,2 procent voor Duitsland). In Afrika stijgen de handelsaandelen over het algemeen sterk, met name voor Nigeria en DR Congo. Ook valt op dat het handelsaandeel van Zuid-Afrika sterk blijft stijgen; in dit opzicht is de handelspositie van Zuid-Afrika gedurende de eeuw belangrijker dan de inkomenspositie.

Conclusie: de demografische trends voor Afrika laten zien dat er op basis van het demografisch dividend veel te verwachten is voor het continent betreffende inkomen en internationale handel. Beide kunnen gedurende deze eeuw sterk toenemen.

3. Langetermijnvoorwaarden

De voorwaarden om deze trend werkelijkheid te laten worden zijn legio. Wij noemen er een aantal. Allereerst urbanisatie.

3.1. Urbanisatie

Het demografisch dividend in Afrika neemt deze eeuw sterk toe. Een groot deel van de bevolking leeft in grote steden (https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.GROW). Schattingen geven aan dat Afrika niet alleen het demografisch snelst groeiende continent is maar ook het snelst urbaniserende continent. Momenteel leeft ongeveer de helft van de bevolking in een stad. Dit neemt toe naar zestig procent in 2050.

Volgens de Wereldbank leeft in Sub-Saharalanden echter ruim 50 procent van de stedelijke bevolking in wat eufemistisch 'informele huisvesting' wordt genoemd, maar in de praktijk een sloppenwijk betekent.[2] Dit zijn huishoudens die geen toegang hebben tot basisvoorzieningen zoals schoon water, goede riolering of goede huisvesting, Als aandeel in de totale bevolking neemt dit weliswaar af, maar het aantal mensen in armoede neemt

[2] https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.SLUM.UR.ZS?locations=ZG

toe. De implicatie hiervan is dat het continent een groot deel van de zogenaamde agglomeratievoordelen die van urbanisatie uit kunnen gaan, misloopt. Dit zijn voordelen van nabijheid, zoals specialisatie, een goed ontwikkelde lokale arbeidsmarkt, en de mogelijkheid kennis te delen. Hiertegenover staan kosten die toenemen met agglomeratie, zoals vervuiling, congestie, duurdere huisvesting en hogere prijzen van de beschikbare ruimte. De balans tussen voor- en nadelen van agglomeratie is in Afrika niet optimaal.[3] In dit opzicht urbaniseert Afrika te snel.[4] De implicatie is dat de voordelen van het demografisch dividend onder druk staan. De uitdagingen zijn enorm. De infrastructuur moet verbeterd worden, alternatieve energievoorzieningen moeten ontwikkeld worden, eigendomsverhoudingen dienen ontwikkeld te worden om investeringen in huisvesting mogelijk te maken, enzovoort. Nederland heeft hierbij een beperkte invloed, maar kan via ontwikkelingshulp in specifieke gevallen het verschil maken.

Conclusie: de snelle urbanisatie van Afrika staat de volle ontwikkeling van het demografisch dividend in de weg.

3.2. Instituties[5]

Slechts tien procent van de Afrikaanse landen kent een democratische bestuursvorm.[6] Dit impliceert in veel gevallen dat het institutionele kader niet inclusief is. De kernboodschap van Nobelprijswinnaars Daron Acemoglu en James A. Robinson is dat welvaart en armoede van landen, inclusief Afrika, niet afhangen van geografie of cultuur, maar van de aard van hun instituties.[7] Inclusieve instituties verdelen macht en beschermen eigendomsrechten. Het gevolg van dergelijke instituties is economische groei. Hiertegenover staan extractieve instituties: instituties die rijkdom bij een kleine autocratisch elite concentreren en hiermee economische ontwikkeling afremmen.

Sinds 1995 publiceert The Heritage Foundation de *Economic Freedom Index*, een samenvatting van economisch relevante instituties. De index is verdeeld in vier hoofdcategorieën (rechtsstaat, overheid, regulering en openheid), ieder weer onderverdeeld in drie subcategorieën (zoals eigendomsrechten, juridische efficiëntie en diverse vormen van vrijheid), allemaal gemeten met diverse indicatoren. De score loopt van 0 tot 100, waarbij meer economische vrijheid een hogere score oplevert.

[3] P-P Combes, L.Gobillon (2015), The Empirics of Agglomeration Economics, in; G.Duranton, J.V.Henderson, W.Strange; ch5, Handbook of Regional and Urban Economics, Elsevier North-Holland, Amsterdam.

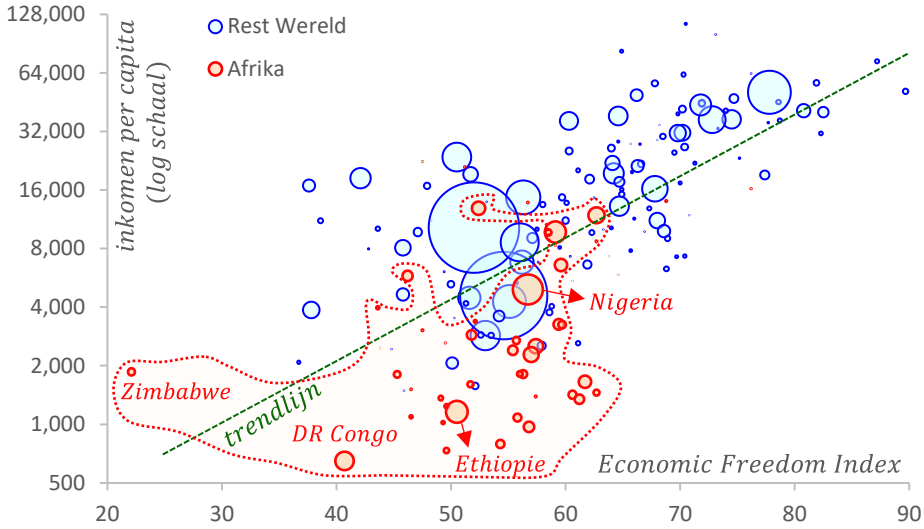
[4] Henderson, J. Vernon, and Matthew A. Turner. 2020. "Urbanization in the Developing World: Too Early or Too Slow?" Journal of Economic Perspectives 34 (3): 150–73.

[5] Zie voor een uitgebreide discussie Marrewijk en Brakman (2023).

[6] https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2025/.

[7] https://www.nobelprize.org/uploads/2024/10/advanced-economicsciencesprize2024.pdf

Figuur 6 Economische vrijheid en inkomen per capita

Bron: auteurs, gebaseerd op data van van Marrewijk en Brakman (2023); circels proportioneel met bevolking.

Figuur 6 geeft een overzicht van de samenhang tussen economische vrijheid en inkomen per capita, waarbij Afrikaanse landen een andere kleur hebben dan landen in de rest van de wereld en de grootte van de bollen proportioneel is met de bevolking van een land. Er is een duidelijk positief verband tussen economische vrijheid in inkomen per capita. Het is ook duidelijk dat de Afrikaanse landen geconcentreerd zijn in het gebied linksonder in de figuur, wat betekent dat ze een laag inkomen per capita hebben en een lage index voor economische vrijheid. Ten slotte is duidelijk dat de meeste Afrikaanse landen onder de trendlijn zitten.[8] Er is dus duidelijk ruimte voor verbetering.

De Wereldbank vertaalt deze inzichten in:[9]

- Overheden moeten stoppen met ondoorzichtige geldstromen. Er is openbare en doorzichtige belastingheffing nodig. Belastinggeld wordt op heldere wijze omgezet in zichtbare publieke voorzieningen, zoals betrouwbare elektriciteit, een goede infrastructuur, gezondheidszorg en goed (basis)onderwijs.
- Transparantie. Burgers moeten toegang hebben tot (digitale) informatie en betrokken worden bij beleid. Er kan op deze wijze druk van onderaf ontstaan om corruptie effectief aan te pakken.
- Voorspelbare marktregels. Dit betekent het wegnemen van bureaucratische barrières voor startende ondernemers, het verlagen van de kosten voor kapitaal, en het handhaven van eerlijke concurrentie. Dit creëert niet alleen het gelijke speelveld dat volgens Acemoglu en Robinson essentieel is voor inclusieve groei; het opent ook de weg naar verdere internationale samenwerking. Handel is hierbij een van de pijlers waarop men verder kan bouwen. Het AfCFTA (African Continental Free Trade Area) is hierbij het vehikel bij uitstek.

Conclusie: de verdere ontwikkeling van 'inclusieve' instituties is cruciaal voor de ontwikkeling van het demografisch dividend van Afrika.

[8] Een aparte trendlijn voor Afrika en de rest van de wereld zou laten zien dat het verband in Afrika zwakker is dan in de rest van de wereld.

[9] https://hdl.handle.net/10986/42886):

3.3. Handelsverdragen

Handelsverdragen kunnen een belangrijke rol spelen bij de verbetering van inclusieve instituties. De EU is voor veel Afrikaanse landen een van de belangrijkste handelspartners. Ruim een derde van de Afrikaanse goederenhandel verloopt via de EU, goed voor ongeveer €245 miljard. De Europese directe investeringen in Afrika zijn van vergelijkbare omvang. De economische relaties tussen beide continenten zijn georganiseerd via verschillende Economic Partnership Agreements (EPA's), variërend van relatief eenvoudige overeenkomsten gericht op tariefverlaging tot meer uitgebreide verdragen die ook onderwerpen als het institutioneel kader, investeringsbescherming en geschillenbeslechting omvatten.

Naast deze overeenkomsten met de EU kent Afrika een toenemend aantal regionale handelsakkoorden. De belangrijkste ontwikkeling is de African Continental Free Trade Area (AfCFTA), die vaak wordt gezien als een Afrikaanse variant van de Europese interne markt. Vanuit Europees perspectief biedt de AfCFTA de mogelijkheid om op termijn een continent-tot-continent-handelsverdrag tussen de EU en Afrika af te sluiten. Een dergelijk verdrag kan niet alleen handelsstromen bevorderen, maar ook bijdragen aan bredere economische ontwikkeling en het verlagen van institutionele fricties.

4. Problemen en mogelijkheden

Een belangrijk kenmerk van de moderne handelsagenda is de verschuiving van zogenaamde 'shallow' naar 'deep' handelsverdragen.[10] Traditionele verdragen richten zich vooral op maatregelen aan de grens, zoals het afschaffen van invoertarieven en andere handelsbelemmeringen zoals douaneregels. Recentere verdragen gaan veel verder. Zij bevatten afspraken over arbeidsomstandigheden, milieustandaarden, investeringsbescherming, productveiligheid en institutionele kwaliteit. Daarmee raken zij ook aspecten van nationale beleidsvorming en zelfstandigheid. Onderzoek laat zien dat het aantal onderwerpen dat in preferentiële handelsverdragen wordt geregeld in de afgelopen decennia sterk is toegenomen. Handelsverdragen zijn daarmee steeds meer instrumenten geworden om meerdere beleidsdoelen tegelijkertijd na te streven.

De kracht van dergelijke diepere verdragen ligt in hun vermogen om wet- en regelgeving tussen landen op elkaar af te stemmen. Dit kan een *race-to-the-bottom* voorkomen waarbij landen elkaar beconcurreren via steeds lagere standaarden. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt tussen productstandaarden, zoals emissie-eisen voor vervuilende industrieën, en processtandaarden, bijvoorbeeld ten aanzien van arbeidsomstandigheden tijdens het productieproces. Zowel overheden als maatschappelijke en economische belangengroepen kunnen bijdragen aan een opwaartse convergentie van standaarden; een *race-to-the-top*. Tegengestelde belangen van diverse lobbygroepen kunnen dit proces echter frustreren.

Tegenover deze voordelen staat dat diepere handelsverdragen moeilijker tot stand komen. Naarmate een akkoord meer beleidsterreinen bestrijkt en het aantal deelnemende landen

[10] Zie ook onze eerdere bijdragen: https://debatdirect.tweedekamer.nl/2022-02-09/internationaal/troelstrazaal/economische-handels-en-ontwikkelingsaspecten-van-de-toekomstige-eu-afrika-partnerschapsagenda-13-00 en https://parlementenwetenschap.nl/wp-content/uploads/2022/07/220630_Factsheet_Afrika_Van_hulp_naar_handel_Brakman_Van_Marrewijk_PW.pdf

groter wordt, neemt de complexiteit van de onderhandelingen toe. De langdurige WTO-onderhandelingen in de Doha-ronde illustreren hoe moeilijk het kan zijn om brede overeenstemming te bereiken over omvangrijke multilaterale afspraken.

Een potentieel handelsakkoord tussen de EU en de AfCFTA sluit aan bij deze bredere trend richting diepere economische integratie. Net zoals binnen de EU kan een dergelijk verdrag leiden tot geleidelijke convergentie van wet- en regelgeving. Dat kan bijvoorbeeld betrekking hebben op arbeidsomstandigheden, milieubeleid, investeringsbescherming en institutionele kwaliteit. Op die manier kan een handelsverdrag niet alleen bijdragen aan meer handel, maar ook aan verbetering van de economische randvoorwaarden voor ontwikkeling, die benadrukt worden door De Wereldbank.

Daar staat tegenover dat dergelijke verdragen politieke weerstand kunnen oproepen. De discussies rond CETA en het verdrag van de EU met de Mercosur-landen laten zien dat afspraken die verder gaan dan het verlagen van grensbarrières vaak gevoelig liggen. Daarnaast creëren diepere verdragen meer mogelijkheden voor belangenbehartiging door goed georganiseerde groepen. Critici wijzen erop dat handelsverdragen daardoor soms ook specifieke sectoren of ondernemingen kunnen bevoordelen zonder dat daar noodzakelijkerwijs algemene welvaartswinst tegenover staat. In dit verband kan de sterke landbouwlobby worden genoemd.

Empirische studies suggereren dat de economisch effecten tussen buurlanden relatief groot is maar tussen continenten veelal gering; de economische afstand is hier een doorslaggevende factor. Dit gaat ook op voor een mogelijke samenwerking tussen AfCFTA en de EU; de economische effecten voor de EU zijn vooralsnog gering, maar het belang van een dergelijke samenwerking ligt elders. Mits goed vormgegeven, kunnen handelsverdragen bijdragen aan economische groei, institutionele versterking en verbetering van wet- en regelgeving. In het bijzonder lijkt een verdiept handelsverdrag tussen de EU en de AfCFTA potentieel te bieden om zowel de economische ontwikkeling van Afrika als het institutionele kader in Afrika te versterken.

De belangrijkste belemmeringen om een groot handelsverdrag succesvol te laten zijn:

1. Zwakke instituties en beperkte uitvoeringscapaciteit in Afrika. Zoals hierboven is aangeduid; in veel Afrikaanse landen schieten rechtszekerheid, bureaucratische kwaliteit, douane-efficiëntie en handhaving tekort. Een modern en diep handelsverdrag vereist juist betrouwbare instituties. **Focus eerst op institutionele versterking via technische assistentie, training van overheidsinstanties, verbetering van douanesystemen en versterking van de rechterlijke macht. Koppel markttoegang geleidelijk aan institutionele hervormingen.**
2. Grote verschillen in wet- en regelgeving. Europese normen voor milieu, voedselveiligheid, arbeidsomstandigheden en productstandaarden liggen vaak aanzienlijk hoger dan in Afrika. **Geef Afrikaanse landen lange overgangsperioden, financiële ondersteuning en technische hulp om stapsgewijs naar Europese standaarden toe te groeien.**
3. Grote verschillen tussen Afrikaanse landen onderling. Het zou een vergissing zijn Afrika als één continent te beschouwen. De AfCFTA omvat meer dan vijftig zeer uiteenlopende economieën. Enkele landen beschikken over relatief sterke instituties, andere niet. **Werk met een gefaseerde, op individuele landen gerichte, aanpak.**

Landen die er klaar voor zijn kunnen sneller kunnen integreren, terwijl andere landen meer tijd krijgen. Een handelsverdrag kan dan gefaseerd worden ingevoerd

4. Het infant-industry argument. **Bouw uitzonderingen en overgangsregelingen in voor strategische sectoren, vergelijkbaar met eerdere ontwikkelingsgerichte handelsverdragen.**
5. Slechte infrastructuur en hoge transportkosten. Handelskosten binnen Afrika behoren tot de hoogste ter wereld. Zelfs zonder tarieven blijft handel daardoor duur. **Investeer simultaan in wegen, spoorwegen, havens, digitalisering en energievoorziening. Zonder fysieke integratie zal economische en institutionele integratie mislukken.**
6. Diepe handelsverdragen creëren winnaars en verliezers. Zowel in Europa als in Afrika kunnen belangengroepen hervormingen blokkeren. **Zorg voor transparante onderhandelingen; maak verwachte baten en kosten expliciet en creëer compensatiemechanismen voor sectoren die nadeel ondervinden.**
7. De AfCFTA is nog niet volledig operationeel. Veel onderlinge handelsbarrières bestaan nog steeds. **Stimuleer eerst de interne Afrikaanse markt. Een goed functionerende AfCFTA maakt onderhandelingen met de EU eenvoudiger en geloofwaardiger.**

5. Conclusie

De grootste uitdaging bij een EU-AfCFTA-verdrag betreft niet zozeer het verlagen van invoertarieven, maar het overbruggen van de substantiële institutionele verschillen tussen beide continenten. Moderne handelsverdragen vereisen rechtszekerheid, bestuurlijke capaciteit en effectieve handhaving van regelgeving. Juist op deze terreinen bestaan grote verschillen tussen de EU en een aanzienlijk aantal Afrikaanse landen, waardoor implementatie waarschijnlijk een grotere uitdaging vormt dan de onderhandelingen over markttoegang zelf.

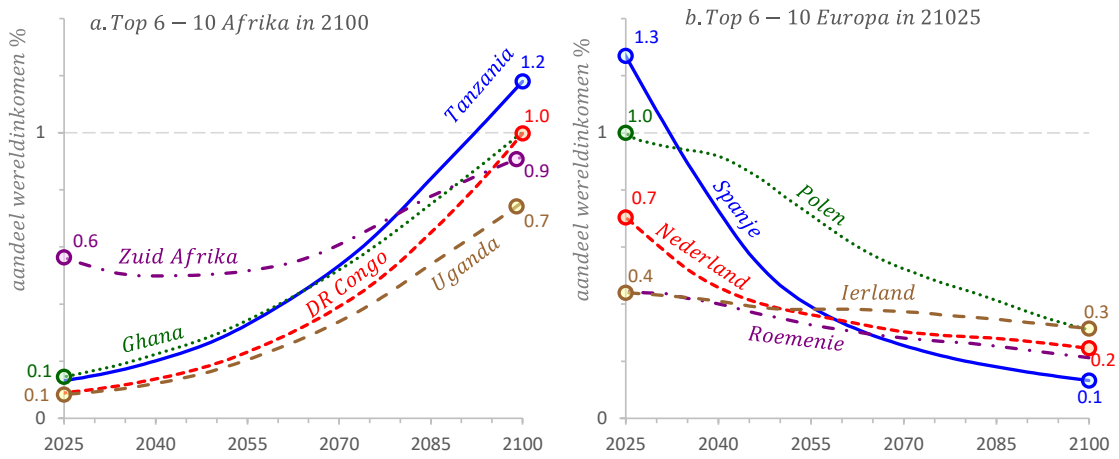
Referenties

- Brakman, S., T. Kohl en C. van Marrewijk (2025a), Demography and income in the 21st century: a long-run perspective, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 18(1): 25–40. https://doi.org/10.1093/cjres/rsae040
- Brakman, S., T. Kohl en C. van Marrewijk (2025b), DemoGravity: World Population and Trade in the 21st Century. *Review of International Economics* 33: 486-501. https://doi.org/10.1111/roie.12782 .
- Brakman, S., T. Kohl en C. van Marrewijk (2026), *Handel als Wapen: Een Geopolitiek Spel*, Querido Facto.
- Marrewijk, Van C. en S. Brakman (2023), The Economics of Developing and Emerging Markets, Cambridge University Press.

Appendix

Figuur 7 geeft de ontwikkeling van het relatieve inkomen weer van de top 6-10 landen in Afrika in 2100 (paneel a) en de top 6-10 landen in Europa in 2025 (paneel b). De economische machtspositie van Zuid Afrika staat duidelijk onder druk omdat het wereldaandeel eerst daalt van 0,6 procent in 2025 tot 0,5 procent in 2040 om dan te stijgen tot 0,9 procent in 2100, terwijl de inkomensaandelen in de andere Afrikaanse landen alleen maar stijgen, namelijk zeer snel in Tanzania en DR Congo en ietsje minder snel in Ghana en Uganda. Als gevolg daalt Zuid Afrika van een derde positie in Afrika in 2025 naar een negende positie in 2100. In Europa valt de snelle daling van Spanje en Polen op, alsmede de relatief kleine daling van Ierland en Roemenië. Nederland zit daar qua economische ontwikkeling een beetje tussenin.

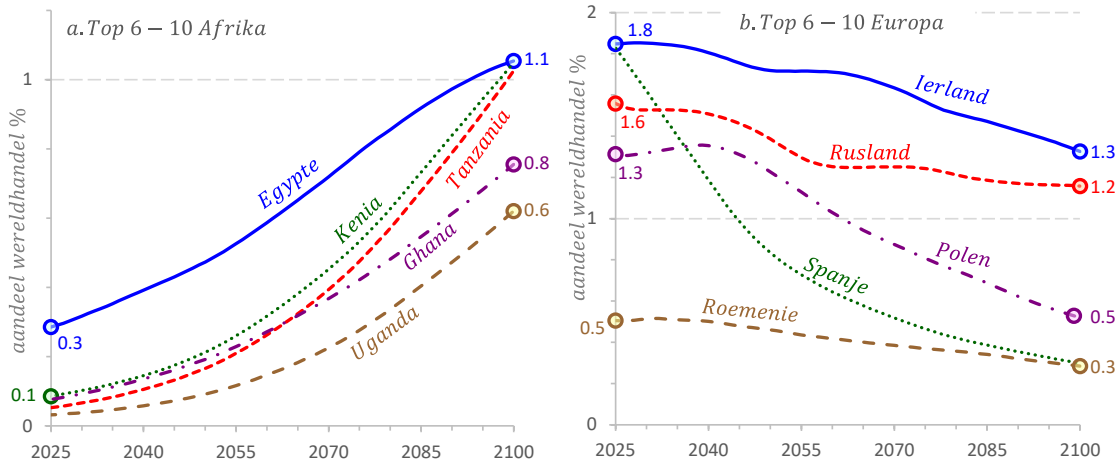
Figuur 7 Top 6-10 individuele landen Europa en Afrika; inkomen (% wereldinkomen), 2025-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025a); schaal in a en b identiek.

Figuur 8 geeft de ontwikkeling van het handelsaandeel weer van de top 6-10 landen in Afrika in 2100 (paneel a) en de top 6-10 landen in Europa in 2025 (paneel b). In Afrika zien we de aandelen stijgen, namelijk relatief snel in Kenia en Tanzania, relatief langzaam in Egypte en daar tussenin voor Ghana en Uganda. In Europa zien we de handelsaandelen dalen, namelijk relatief langzaam in Ierland, Rusland en Roemenië en relatief snel in Spanje en Polen.

Figuur 8 Top 6-10 individuele landen Europa en Afrika; handel (% wereldhandel), 2025-2100

Bron: auteurs, gebaseerd op data van Brakman, Kohl en van Marrewijk (2025a); schalen in a en b verschillen.

Deze factsheet is tot stand gekomen in het kader van de samenwerking van de Tweede Kamer met De Jonge Akademie, de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), TNO, UMCNL (universitair medische centra), de Vereniging Hogescholen en de Vereniging Universiteiten van Nederland (UNL).

Disclaimer
De Jonge Akademie, KNAW, NWO, TNO, UMCNL, UNL en VH bemiddelen tussen parlementaire kennisvraag en wetenschappelijk kennisaanbod. De informatie in het kader van Parlement en Wetenschap is afkomstig van vooraanstaande wetenschappers, maar niet onderworpen aan peer review en niet door de wetenschaps-organisaties geverifieerd.